

4. WIENS WIL IS WET?

BIJ AFLEVERING 4 - VRIJHEID [31'42"]

DAG:	DONDERDAG 13 MAART 2015
REISTIJD:	10.00 UUR - 12.00 UUR
LOCATIE:	GULPERBERG, VAN WITTEM NAAR GULPEN
BOEKBESPREKING:	HOOFDSTUK 3 - HET OPTIMISME VAN DE VRIJHEID (PAGINA'S 105-138)
OVER:	VOEL JIJ JE VRIJ?

De zon schijnt, het voorjaar begint de zomer aan te kondigen. Het is zondag 12 april en zojuist heb ik per *Wetransfer* van Gerard de definitieve montage ontvangen van het deel van de radiovertelling dat over vrijheid gaat.

Je hoort in deze vierde aflevering misschien wel aan de toonhoogte van onze stemmen en aan het tempo waarin we spreken, dat het gesprek over vrijheid ons niet koud laat. We lijken wel opgewonden. Misschien helpt de fysieke inspanning daar ook bij: wandelend komen we lossers in ons vel te zitten, en wellicht spreken we mede daardoor ook meer vrijuit. Gerard betreft de stelling dat het ons mensen vooral aan vrijheid *ontbreekt* en ik houd me aan de optimistische insteek die ik in het boek heb gekozen, dat je vrij *kunt* zijn als je dat *wilt*. Dat levert een vrolijke polemieek op, die ergens over gaat. Vrijheid is niet per ongeluk het middenhoofdstuk in mijn boek. Vrijheid is het scharnierpunt van mijn levensfilosofie, omdat de verantwoordelijkheid ermee samenhangt. Precies dat maakt mij aanspreekbaar door anderen, zoals ook ik anderen daarop kan aanspreken. Dankzij de vrijheid is de ontmoeting, de confrontatie, de vriendschap, de samenwerking en het gezamenlijk op reis zijn zo'n rijke ervaring. In de vrije ruimte van het leven krijgen ontmoetingen de diepgang die het verkeer tussen mensen onderscheidt van het samenspel van dieren. Gerard en ik zijn geraakt, je hoort het aan onze stemmen. Onze vrijheid staat op het spel.

De onvrijheid van een microfoon

Samen met Ria beluister ik de aflevering die net is binnengekomen. "Deze is lekker concreet", zegt ze vanuit de keuken. "In de eerste afleveringen merk je dat jullie als twee mannenhondjes nog een beetje om elkaar heen zitten te draaien, maar het wordt steeds beter." Als twee mannenhondjes...Heeft ze gelijk? Zaten we in het begin van de reis als rivalen elkaars territorium te beruiken? We waren aan het aftasten, dat hoor ik ook terug. Heb ik dat tijdens de reis zelf ook gemerkt? Ja, dat zou kunnen. Soms leek ik Gerards vraag niet goed te begrijpen of leek Gerard mijn antwoord niet te kunnen volgen. Misschien hoorde dat bij het ritueel van de rondedans die we maakten? We kennen elkaar al zo lang, zouden we dan nu plotseling elkaars taal niet meer verstaan? Nou ja, wie weet, want we bespreken andere onderwerpen dan we doorgaans doen: zó vaak hebben we het niet over het goede leven als we samen zijn. We ondergaan het meestal, in ons samenzijn - denk ik. Zoals in ons jaarlijkse etentje bij Tante Kee op Kaageiland, met een vol werkjaar achter ons en de zomervakantie voor de boeg. En zoals in december 2013, toen we een paar onbezorgde dagen doorbrachten in Parijs. We aten, dronken, spraken, lachten, bekeken kunst en bewandelden de zonnige parken van deze bruisende wereldstad. Twee vrienden op stap - dat was en is goed, we genoten en genieten. Dus wie weet klopt het wel dat we bij aanvang van onze bijzondere radioreis elkaar aan het besnuffelen zijn, omdat dit toch nieuws is. Dus wie weet is dat ook voor de luisteraar te horen, is te voelen dat we elkaar gaandeweg deze radiovertelling toch steeds beter leren verstaan. Want we komen er steeds beter in, met onze wandeling over de Gulperberg misschien wel als overgangsritueel van de voorzichtige opening naar de openhartiger delen over vrijheid, zelfontwikkeling en de zorg voor het zelf. Maar een openstaande microfoon doet ook wat, heb ik gemerkt. Het is moeilijk vast te stellen wat de invloed er precies van is. We zijn alletwee door onze professies niet (meer) huiverig voor meeluisteraars en voor een bredere verspreiding van onze stemmen. Maar wellicht zijn we ons er daardoor des te meer van bewust dat onze woorden worden geregistreerd en ook ná ons gesprek betekenis houden. Dat ik de microfoon niet vergeet, herken ik aan het feit dat ik bijna elke vraag begin te beantwoorden zonder een denkpaauze te nemen. Alsof ik zonder nadenken zou kunnen, wat natuurlijk niet waar is. Hier en daar heeft Gerard er ongetwijfeld ook wat stiltes of haperingen of 'uh's' uit gesneden, in de

de achterkant van een vertelling

eindmontage, om het allemaal beter beluisterbaar te maken. Maar tijd nemen om een antwoord te overdenken... Je hoort het me zelden doen. Slecht een enkele keer hoor je mijn hersens kraken, zoals hier, op de Gulperberg, als ik even stilval nadat Gerard me een rasoptimist noemt.

Nu ik hier achteraf over mijmer en me opvalt hoe weinig stille bedenktijd ik neem, vermoed ik en mooie parallel met het thema van deze aflevering. Ik denk dat de microfoon meer doet met onze gesprekken dan ik vooraf had verwacht. Ik denk dat de woordenstroom weliswaar vanbinnen uit vorm krijgt maar al bij het uitspreken wordt bijgeschaafd in het licht van de (latere) verspreiding. Wij, Gerard en ik, zijn niet onder elkaar, er wordt meegeluisterd. We houden al rekening met wie ons straks zal horen - dan doen we mondjesmaat, denk ik, maar we doen het. Ongewild of ongemerkt of ongevraagd overwegen we het effect van onze woorden en hoe dit effect in een boemerangbocht weer zal terugslaan op onszelf. Onze woorden zijn keer op keer terug te spoelen en op goudschaaltjes te wegen. Dat doe ik zelf ook, nu, voor deze achterkantvertelling. We geven ons rekenschap van de mogelijke ontvangst van onze woorden bij de luisteraar. Daarom spreek ik over "Ria, mijn vrouw", alsof Gerard niet zou weten dat ik met Ria ben getrouwd: hij was zelfs onze ceremoniemeester. Dat zeg ik voor de luisteraars. Die lopen dus mee, daar, in de Limburgse heuvels.

En precies hierover spreken we nu: over de invloed van anderen op ons leven, over de beperking van vrijheden die anderen ons lijken op te leggen, of die we dus aan onszelf opleggen omdat we denken dat anderen zullen denken dat... Het gaat over de normerende doorwerking van zaken die moeten gebeuren, over de moraal van het fatsoenlijke en over hoe de dingen behoren te gaan. Daar is de microfoon de representant van. Hoe vrij voelen wij ons? Tijdens de opnames doen we net alsof dit niet meespeelt. Omdat we het niet willen bekennen? Omdat we tegenover elkaar niet willen toegeven dat het achterste van de tong zich niet leent voor de gevoelige microfoon? Of omdat we het niet in de gaten hebben, gewoon niet doorhebben, niet opmerken?

We zien wel meer zaken over het hoofd. Zo verbazen we ons over de verkeersdrukte wanneer we de Gulperberg oplopen. "Er wordt hier gewoond en gewerkt", merk ik pienter op. Maar een paar uur later ontdekken we de echte oorzaak van de drukte: de rijksweg naar Maastricht is afgesloten en het verkeer zoekt via de berg een alternatief. Geen wonder dat we als wandelaars voortdurend de berm in worden geduwd. "Omstandigheden kunnen wegen afsluiten, en ook openen", zeg ik hijgend in de beklimming van de berg. Dat valt achteraf ook goed te interpreteren als verkeersinformatie.

Ook een gedachte kan worden omgeleid, een omweg nemen als de hoofdroute is afgesloten. Sluit de microfoon de hoofdweg in ons denken, de doorstroom van onze woorden af? Dat lijkt me eerlijk gezegd wat overdreven. Maar voorzichtige passeerbewegingen zijn wel op te merken nu we over vrijheid spreken en bovenop de berg het grote Mariabeeld meekijkt in de richting van het dal waar Gulpen zich badend in de zon heeft neer gevleid.

Seneca over de dood

Als ik na beluistering van de aflevering schrijf aan dit deel van het achterkantverhaal, kijkt Ria plotseling op uit haar weekendkrant en zegt: "Het is vandaag precies 1950 jaar geleden dat Seneca uit het leven stapte." Ze had even daarvoor Ellen Pieters nog het motto horen voorlezen dat ik voor deze aflevering aan dezelfde Seneca heb ontleend! Steeds vaker vraag ik me af wat toeval is en wat niet.

Steinz over Seneca

Ria ontdekt het verjaardagsweetje over Seneca in de weekendbijlage van de NRC. Ze leest een column over 'Leven' met als kop: 'Tijd voor de slotscène?' Pieter Steinz is er de auteur van. Je zou hem kunnen kennen van *Waanzin in de wereldliteratuur*, het boekenweekessay van 2015. Of van de *De Grote Steinz*, een reisgids door de wereldliteratuur die hij in samenwerking met zijn dochter samenstelde. Deze boeken over literatuur brengen hem in 2015 volop in de belangstelling van een groot publiek.

Waarschijnlijk is er voor die aandacht ook nog een andere, minder plezierige verklaring: hij heeft de dodelijke ziekte ALS en zal binnen afzienbare tijd sterven. Dat maakt hemzelf zichtbaarder en maakt zijn werk extra betekenisvol. Ook René Gude kon als Denker des

de achterkant van een vertelling

Vaderlands mede dankzij zijn naderende levenseinde met gezag spreken over zijn levensfilosofie - en zijn stervensmoraal: wie de dood in de ogen kijkt kan blijkbaar met gezag over het leven spreken.

Steinz (her)leest allerlei boeken en in een wekelijkse column in de NRC verbindt hij die met het verloop van zijn ziekte. In de weekendkrant van 11 & 12 april 2015 schrijft hij over het boekje *De goede dood met levenswijsheden uit de Brief aan Lucillius* die Seneca schreef aan zijn broer.

Stoïcijnen over vrijheid

Dat ik aan de brief van deze beroemde stoïcijner het motto heb ontleend voor deze aflevering over vrijheid, is niet voor niets: Seneca is een vrijheidsdenker pur sang. Dat zijn alle stoïcijnen.

De stoïcijns traditie is radicaal in het streven om zich als mens niet mentaal afhankelijk te maken van dingen die voorbij gaan. Het oude stoïcisme lijkt voor gewone stervelingen weliswaar onhaalbaar, maar is in - en misschien wel dankzij - zijn extreme consequentheid inspirerend. Ze zet op een bepaalde manier op scherp waar het in onze vrijheidsstrijd om lijkt te gaan: ons los te maken van alles waaraan we ons gebonden weten terwijl we dat in objectieve zin niet zijn en waar we hoe dan ook met het verlies ervan kunnen worden geconfronteerd.

Het ultieme voorbeeld is het leven zelf. We kunnen er vreselijk aan gehecht raken - bijvoorbeeld omdat we er van houden, het naar ons zin hebben en ons leven 'goed' noemen. Mijn hele boek gaat erover. En stel dat het lukt, stel dat je kunt zeggen: ik leef het goede leven. Je zou er vreselijk aan gehecht kunnen raken. Pas op! Niet doen!, zegt de stoïcijns wijsgeer in ons eigen belang. Juist hiervan weten we zeker dat we het zullen moeten loslaten - op enig moment. Stoïcijnen zeggen: zorg dat je waardeert wat de moeite waard is, maar vergis je niet in wat meent te bezitten. Denk niet te bezitterig over het leven. Je leeft, maar je hebt het leven niet. Goed leven is kunnen loslaten.

Stoïcijnen over bezit

En pas op, is de stoïcijns waarschuwing: voor je het weet zijn de rollen zelfs omgedraaid en wordt jij bezeten door wat je meende te bezitten. Je bent dan bezet door de angst je bezit weer kwijt te raken, gevangen in de luxe van een leven dat je alles geeft. Dan is je vrijheid ver te zoeken. Seneca zelf was een welgesteld man. Rijkdom is op zich geen probleem, stelde hij, als je maar in staat bent ook zonder dit bezit geluk te ervaren. Tijdens onze wandeling op de Gulperberg gebruik ik een hypotheek als voorbeeld van iets dat de mogelijkheid biedt een huis te bewonen maar dat je tegelijk kan tegenhouden om te gaan en staan waar je wilt.

De *bezetenheid* waarmee wij moderne mensen *bezet* nastreven, is een bedreiging voor ons gevoel van vrijheid. Het is een oude les uit de klassieke filosofie. Stoïcijnen doen dan ook een verwoede poging zich aan niets aards te hechten. Zelfs aan je dierbaren kun je je maar beter niet hechten. Want ook je eigen kinderen zijn niet 'van' jou. Ze zijn 'van' de natuur, maken deel uit van de kosmos, en daarmee is hun leven én sterven in harmonie. Waar maken wij ons dan zorgen over? Zowel bij leven als in het sterven behoren mensen toe aan de kosmos, die altijd was en voor eeuwig zal zijn. Dus waarom verdrietig zijn als geliefden ons zagezegd ontvallen? Ze waren, zijn en blijven deelgenoot van de kosmische harmonie. Zo zien stoïcijnen dat.

Ik weet niet of ik het zo wil zien. Die reserve houd ik er nog even in. Maar ik weet wel dat dit type denken mij nu al helpt om in te zien dat mijn verdriet om het heengaan van mensen die mij dierbaar zijn, niet de enige reactie *hoeft* te zijn. Het is mogelijk er ook op een heel andere manier naar te kijken. Dat biedt troost. Ik heb blijkbaar iets te kiezen. Daar hecht ik aan... Hechten?

Seneca over je levenslengte

We weten allemaal wel hoe vergankelijk het aardse leven is. Niemand kan zijn eigen dood ontkennen. Dat kon zelfs Harry Mulisch niet, hoezeer hij bij leven ook dáártoe een poging deed. Hij bleef beweren dat eerst nog maar eens bewezen moest worden dat ook hij sterfelijk was. Maar er kwam een dag waarop ook dát bewijs overtuigend werd geleverd - al weten we natuurlijk niet zeker of Mulisch dat zelf tot op de dag van vandaag niet is blijven ontkennen. Schrijvers zijn als geen ander in staat hun eigen werkelijkheid te

de achterkant van een vertelling

creëren - en doen soms ook een verwoede poging na hun dood door te leven. Willen schrijvers daarom schrijven?

Het lukt ons, gewone mensen, zelden om werkelijk te leven naar een overtuigd besef van vergankelijkheid. We kunnen ons het leven zonder onszelf amper indenken.

Weg!

Ik?

Seneca lijkt daar wel in te slagen. Hij is in de loop der eeuwen dan ook uitgegroeid tot een voorbeeldig stoïcijn die met zijn wijze van denken troost biedt aan mensen die worden geconfronteerd met hun eigen levenseinde of met het verlies van een dierbare. Ook de ongeneeslijk zieke Steinz (her)leest Seneca dus. "Je kunt je allicht een beetje laten troosten door zijn laconieke houding ten opzichte van de dood", vat Steinz simpelweg samen. Hij citeert in zijn column een uitspraak die de Romein op zijn sterfdag deed. Het is dezelfde uitspraak als waar ik in mijn boek naar verwijs: "Wat geldt voor een toneelstuk, geldt ook voor het leven: het gaat er niet om hoe lang het duurt, maar hoe goed de opvoering is. Het maakt niet uit op welk punt je stopt. Stop waar je wilt, zorg alleen voor een goede slotscène."

Kiezen is de sleutel

Precies 1950 jaar geleden accepteerde Seneca de aan hem opgelegde straf: levensbeëindiging door zelfmoord. Hij bewees niet gehecht te zijn aan het vergankelijke bestaan. Bovendien: een wijs man weet wanneer zijn tijd is gekomen. Niet de lengte van het leven telt zwaar, maar de kwaliteit ervan is doorslaggevend. Seneca schreef: "Wie het leven kort vindt, weet niet goed hoe je het moet gebruiken." *Goed sterven* is de kunst die volgens Seneca bij goed leven hoort. Wie dat beheerst, is een dapper en vrij man. Want, aldus het motto van deze aflevering:

"Een gelukkig leven is gelegen in de vrijheid
van een fier opgerichte, onverschrokken, standvastige ziel,
onbereikbaar voor angst, voor begeerte,
waarvoor het enige goed uit fatsoenlijk handelen bestaat,
het enige kwaad uit moreel verwerpelijke daden."

De dood is geen kwaad, het zijn alleen onze daden die voor deze kwalificatie in aanmerking komen, zegt Seneca. Deze gedachte weerklinkt ook in het motto van Erich Fromm dat als een rode draad door mijn hele boek en door alle radioafleveringen heenloopt. Ellen heeft Fromms motto in de Prelude voorgelezen:

"De keuze tussen leven en dood
is meer schijn dan werkelijkheid,
de ware keuze ligt voor de mens
tussen een goed en een slecht leven."

Fromm zegt dus net als Seneca: kies de goede daden in het belang van het goede leven. En daarom pleiten zij voor de vrijmaking van je ziel, of voor stoïcijnse 'onthechting' van je 'ik': zorg dat je de ruimte voor goede keuzes hebt, door jezelf vrij te maken. Want alleen wie vrij is kan kiezen. Daarom is de vrijheid zo belangrijk. Daarom is dit deel het scharnierhoofdstuk in mijn boek.

Gerard vraagt me wat vrijheid voor mij is. "Het gevoel dat je vrij bent om te kiezen wat je wilt." Dat antwoord geef ik wandelend naar de top van de Gulperberg. Maar hoe vrij voel ik me eigenlijk? En hoe vrij voelt Gerard zich? "Echte vrijheid bestaat volgens mij niet eens", zegt hij. Meent hij dit? Meent hij dan dat hij klem zit in zijn leven? Waarom vraag ik hem dat niet?

Zit de openstaande microfoon mij, hem, ons, hier dwars?

Bieri over waardigheid

Tegen Gerard zeg ik op de Gulperberg dat de kwaliteit van mijn leven direct in het geding is als ik ervaar dat mijn vrijheid wordt bedreigd of wanneer iemand een vermeende poging doet mijn vrijheid in te perken. Dat idee over de relatie tussen vrijheid en kwaliteit van leven, verdiept zich enkele weken na terugkeer uit Limburg door lezing van een nieuw boek van Peter Bieri: *Waardigheid*.

Bieri is voor mijn denken over vrijheid een belangrijke auteur gebleken. In de eerste alinea uit het eerste hoofdstuk (*Waardigheid als zelfstandigheid*), herken ik onmiddellijk een onderliggende boodschap over de betekenis van vrijheid. Toch gaat het hier in letterlijke zin over waardigheid. Waardoor ik denk: zou het zo kunnen zijn, dat zodra ik ervaar dat ik in mijn vrijheid wordt bedreigd, in feite mijn *waardigheid* opspeelt?

Dit is wat Bieri schrijft: "We willen zelf beschikken over ons leven. We willen zelf kunnen beslissen over wat we doen en laten. We willen niet afhankelijk zijn van de macht en de wil van anderen. We willen niet aangewezen zijn op anderen. We willen onafhankelijk en zelfstandig zijn. Al deze woorden beschrijven een elementaire behoefte - een behoefte die we niet kunnen wegdenken uit ons leven. Er mogen dan periodes zijn waarin deze behoefte doorkruist wordt, en die kunnen lang zijn. Maar de behoefte blijft. Ze is het innerlijke kompas van ons leven. Veel ervaringen die een mens met zijn waardigheid opdoet, vloeien voort uit deze behoefte. Toestanden van onzelfstandigheid, afhankelijkheid en machteloosheid zijn toestanden waarbij we het gevoel hebben dat onze waardigheid verloren gaat. Dan doen we alles om de afhankelijkheid en machteloosheid te overwinnen en de verloren zelfstandigheid terug te veroveren. Want we weten zeker dat de waardigheid daarin haar grondslag vindt."

Een paar pagina's verderop schrijft Bieri dat de mogelijkheid om vrij te beslissen, "belangrijk is voor de ervaring van de waardigheid als zelfstandigheid". Dan kopt hij de bal in het doel - mijn *vrijheidsbal* - als hij schrijft: "Vrij beslissen is een noodzakelijke voorwaarde voor waardigheid." Zou dat dus een goede verklaring kunnen zijn voor de heftigheid waarmee ik soms reageer op een (vermeende) inbreuk op mijn vrijheid of op een belemmering van mijn vrijheidsbeleving? Voel ik, als het erop aankomt, een aantasting van mijn *waardigheid* als ik meen dat mijn vrijheid in het geding is?

Diepste grondlaag?

Dat zou een verdieping betekenen van mijn waardering van vrijheid. Het belang van de vrijheid blijkt al volop uit mijn boek. Mogelijkerwijs krijgt via Bieri's boek de vrijheid nu een nieuwe inhoudelijke lading, namelijk die van de waardigheid. Raakt hij met zijn denken aan de diepste grondlaag waar het belang van de vrijheid op stoelt?

Bieri, die met zijn eerdere boek *Het handwerk van de vrijheid* een moderne filosofische klassieker heeft geschreven, sluit dit deel van zijn betoog af met de conclusie dat iemand alleen over zijn eigen waardigheid kan blijven beschikken als hij daartoe voldoende vrijheid geniet. Een leven zonder vrijheid ontnemt een mens de mogelijkheid zijn eigen waardigheid te beschermen. "Het verspelen van waardigheid veronderstelt vrijheid." Soms doen mensen onder extreme omstandigheden extreme dingen waarvan we kunnen zeggen: "Dat doe je toch niet!" Bieri laat zien dat we voorzichtig moeten zijn met dergelijke veroordelingen. Want hoe gerechtvaardigd is een negatief oordeel over mensonterend gedrag als de persoon die het betreft niet de vrijheid had zijn eigen waardigheid te verdedigen? Kennen wij zelf mensen voor wie dit geldt?

Boeken die raken

Zo lees ik boeken, en zeker filosofieboeken: ik probeer te ontdekken wat ze over mij of voor mij te zeggen hebben. Uiteraard spreekt de ene passage me meer aan dan de andere, zet de ene gedachte me meer aan tot denken dan de andere. Maar een boek dat ik kan lezen als een spiegel waarin ik mezelf vanuit een ander perspectief kan bekijken, of dat mij vragen stelt waar ik enige tijd op moet broeden, vind ik al gauw een goed boek. Als de taal bovendien goed verzorgd is en de grafische vormgeving van goede kwaliteit is, stel ik me nóg gemakkelijker open voor de inhoud van het boek.

Elke keer wanneer ik een boek lees waarin ik mijzelf kan spiegelen of mijzelf mee kan bevragen, heb ik het idee dat ik verder ben (gekomen) in mijn persoonlijke ontwikkeling. Dat ik dan beter zie wie ik ben, of bezig ben te worden. Dat ik nog scherper in beeld krijg wat ik eigenlijk wil met mijn leven en wat mijn eigen koers daarin moet zijn.

de achterkant van een vertelling

Dat lijken grote woorden, maar ik kan geen betere vinden. Ik bedoel dus niet dat dergelijke boeken zorgen voor een *ingrijpende* verandering of *grote* stappen in mijn ontwikkeling. Soms is dat wél zo maar doorgaans niet. Het gaat veel vaker om hele onopvallende, fijnmazige, gedetailleerde bijstellingen van ongebruikte restjes leven, van verloren gewaande scherven, verworpen spaanders in de uithoeken van mijn denken, voelen en zijn. Kleine rimpelingen zijn het, kleine nuances, kleine splinters - wat niet betekent dat ze onbeduidend zijn, of betekenisloos. Allerm minst: aan de rafelranden van mijn gestel en gevoel liggen doorgaans de ongrijpbare tintelingen te wachten die door een kleine aanraking grote effecten kunnen veroorzaken. In dat spel spelen boeken een hoofdrol, omdat de goede in staat zijn die kleine aanraking te zijn. Dat zijn de boeken die mij veranderen en dáárom goed zijn voor de ontwikkeling van mijn zelf. Soms doet poëzie dat - zoals de gedichten, of flarden van gedachten, uit de bundel *Daar zijn woorden voor* van Toon Tellegen. Met zijn poëzie sluit ik straks dit deel van het achterkantverhaal af. Gerard en ik zoeken tijdens onze reis voortdurend naar de juiste woorden. Voor de belangrijke dingen in het leven zijn woorden bijna niet te vinden. Toch, zegt Tellegen, *zijn daar woorden voor*. Hij weet ze inderdaad te vinden. Daarom raakt zijn poëzie mij - mijn leven, mijn denken, mijn voelen, mijn zijn. Ik struikel in mijn vrijheid over *een strobreed*.

Met deze gedachten loop ik al vooruit op de volgende aflevering die zelfontwikkeling als thema heeft. In *Aanwijzingen voor het goede leven* maak ik ook voor dat thema dankbaar gebruik van Bieri's denken. Hij schrijft boeken die mij raken en me aldus in staat stellen mezelf te veranderen.

Nu ik dit zo uitschrijf, vraag ik me af wat Gerard op persoonlijk niveau met mijn boek heeft gedaan. Heeft hij het zo kunnen lezen dat het boek hem heeft veranderd - hoe klein de verandering ook maar zou kunnen zijn? Je kunt het lezen en gebruiken als een vorm van zelftherapie, heb ik tijdens het diner brutaalweg geantwoord op een vraag die hij me voorlegt. Zou zoiets bij Gerard kunnen gebeuren, met mijn boek? Ook dát wil ik hem bij gelegenheid nog eens vragen.

Zin in Limburg

La Scuola gaat elk jaar een lang weekend met enkele gasten naar precies hetzelfde gebied als waar Gerard en ik doorheen trekken. Zo is deze regio mij min of meer bekend geworden en kan ik op afstand (vanuit Nootdorp) een passend reisschema ontwerpen dat goed te doen is in een paar dagen én dat inhoudelijk ondersteunend is aan de thematische etappes. Die herinnering aan de La Scuola-weekeinden komt misschien wel het meest markant naar boven wanneer Gerard en ik op de Gulperberg staan. Ik herinner me vooral wat er tijdens deze 'Zin in Limburg'-weekenden wordt gezegd of in stilte wordt gedacht nu we rondom het grote Mariabeeld wandelen dat hier al meer dan honderd jaar staat. We kijken uit over de heuvels van Zuid-Limburg en die ruime blik naar buiten kan soms hard conflicteren met de kramp vanbinnen. Net als nu met Gerard, is de vrijheid in het eigen leven, of juist het tekort daaraan, bijna voelbaar als je hier bent. Dat levert in de Zin-in-Limburg-weekenden altijd bijzondere gesprekken en reflecties op van de deelnemers. De schoonheid van de Limburgse heuvels blijkt ondersteunend in de zoektocht naar zin. Bij dat zoeken is voor de vrijheid een sleutelrol weggelegd.

Toost op eigen gezag

Gerard en ik lopen vanaf 'Moeder Maria' bovenop de Gulperberg over een klein wandelpad naar beneden en komen zo aan op een zonovergoten terras op de Markt van Gulpen. Wanneer we aan de koffie met vlaai zitten, valt Gerards oog op de achterkant van de menukaart, waar in grote letters staat 'Het Goede Leven'. Het blijkt te gaan om de naam van een speciaal biertje dat deze brasserie voor de eigen verkoop heeft laten brouwen. Aan de tap hangt een A4-tje ter promotie: het bier wordt aangeprezen als drank 'voor de levensgenieter'. Gerard blijft lang binnen omdat hij daar een flesje en bijbehorend glas goed op de foto wil krijgen. Dit beeld wil hij zich niet laten ontnemen nu we hier met onze reis over het goede leven door toeval én door zin in koffie én door een zonnige dag op het terras zijn aanbeland.

Ik maak met mijn smartphone een *snapshot* van boek en menukaart, en vraag me af waarom zoveel mensen denken dat alleen levensgenieters voor het goede leven in de wieg zijn gelegd. Het lijkt een hardnekkig misverstand. Gisteravond nog, heb ik Gerard

de achterkant van een vertelling

proberen duidelijk te maken dat het goede leven zich ook uitstrekt tot de moeilijke fasen in het leven of de zware ballast van het bestaan.

Nou ja, bij een biertje op een zonnig terras in Gulpen mag die serieuze boodschap ook best even naar de achtergrond verdwijnen. *Mag!* Hebben we daar toestemming voor nodig dan? De vrije brouwer laat ons hier graag toosten op de toekomst. *Vrijheid proef je*, lees ik op een reclamebord achter een etalageruit. 'Proost' zeg ik dan maar, op de vrijheid van het genieten. Op een terras in de zon laten we ons geen strobreed in de weg leggen.

EEN STROBREED

Een vrouw schraapte haar keel,
ging met haar hand langs haar voorhoofd,
sloeg haar ogen neer
en zei:
'Ik wil misschien toch liever dat je me wel een strobreed
in de weg legt,'

en een man legde haar met grote toewijding en engelengeduld
een strobreed in de weg,
waarover zij - niet lang daarna - viel.

TOON TELLEGEN

